

Røj försiktigt i betesmarkerna

Så stod det i facktidningen Skogen i maj. Det man citerade var ett råd i det utbildningsmaterial som Ulf Holmén på Skogsstyrelsen tar fram åt Jordbruksverket. Materialet som ska vara färdigt till första juli ska kunna användas av länsstyrelserna och Skogsstyrelsen då man vill anordna kurser för entreprenörer som röjer i betesmarker, men också för markägare. Om en första pilotkurs som hölls i samverkan med Länsstyrelsen i Jönköpings län kunde du läsa i förra numret av Hävdad. I den andra pilotkursen utanför Hässleholm deltog undertecknad.

Här diskuteras om alla fyra ekar ska få stå kvar eller om en eller två av dem bör tas ned för att de övriga ska få utvecklas bättre och om det är tillåtet att tänka produktionsträd i en betesmark.

*Hål i en fnösketicka tyder på att en skalbagge av släktet *Dorcatoma* dvs. ticknagare har gnagt sig ut. Alla arter i släktet är inte beroende av solvarma tickor, men de som lever i fnösketicka är det. Alltså kan inte en björkstam med fnösketicka i en tät skog ersätta en ticka i en solbelyst betesmark i detta hänseende.*

Precis som det är tänkt skedde kursen som ett samarrangemang mellan Länsstyrelsen i Skåne och Skogsstyrelsen, Skog sydenheten. I detta fall stod Skogsstyrelsen för kursledning och kunskap om biologisk mångfald genom Ulf Holmén respektive Gunnar Isacson. Länsstyrelsen hade hjälpt till med att hitta lämpliga lokaler att besöka och stod för kompetens inom stödregelområdet (Pyret Oveson), kulturmiljövården (Marie Olsson) och biologisk mångfald genom Björn Olsson, som ansvarar för åtgärdsplanarbetet samt Jörgen Nilsson som sköter reservatstillsynen.

Cirka femton entreprenörer hade mött upp efter inbjudan. Första anhalten var en sydvänd björkslutning med inslag av andra lövträdslag. Här vidtog en gruppövning där man skulle föreslå hur en röjning kunde utföras. Man fick också föreslå lämpliga körvägar och upplagsplats för ved och ris, liksom när det var lämpligt

att köra bort det bortröjda utan att ta med sig alla skalbaggar. Hur mycket var det lämpligt att lämna kvar i faunadepåer och hur mycket måste tas bort för att det inte skulle se "ostädad" ut?

På andra sidan körvägen fanns en alridå utmed en bäck. Frågan var nu om något skulle tas bort här?

På nästa anhalt serverades thaimat som fältlunch, vilket var mycket uppskattat. En fuktmark, en ekkulle, björnbärssnår, avenbok, björkar och al. Var tar man väg för att inte köra sönder våta marker och terrasskanter? Det är mycket att tänka på och det finns många aspekter. Med kurskonceptet följer en checklista för entreprenören att följa och fylla i först tillsammans med brukaren och sedan när uppdraget är slutfört för att se hur det blev.

En genomgång av kursutvärderingarna visade på att deltagarna var vetgiriga och mycket nöjda med dagen. De tyckte att diskussionerna hade varit bra, öppnat en ny medvetenhet och att många aspekter hade kommit fram. Trots att Gunnar Isacsson berättade en hel del om olika trädlevande insekter framkom önskemål om att få höra än mer om detta.

GUNILLA IDESTRÖM
MILJÖNHETEN

Samtliga foton: Gunilla Idestrom

Ett exempel på hur en bärande buske, som om den hålls i schack av människor och djur kan vara värdefull för den biologiska mångfalden men när den släpps att breda ut sig tämligen ohejdat kan bli ett stort problem. Markägaren berättade hur han och hans familj successivt genom manuell röjning och ryckning försöker ta herraväldet över björnbärssnåren på ekkullen. Ett problem är emellertid att i stället för björnbär kommer där snår av nässlor.

Här är det larver till en knoppmal som firat sig ner från kronan och alla spunnit vars sin träd. Det är mycket ovanligt att de förekommer i så stora mängder att trädet blir helt inspunnet. Gunnar Isacsson från Skogsstyrelsen föreläser och förevisar.

Urdabrunn

Heter ett nytt elektroniskt nyhetsbrev som Länsstyrelsen i Örebro endast skickar ut via e-post. Det gör utskicken enklare och billigare. E-postadresser har man samlat på sig bl.a. från SAM-internetansökningarna. Det första numret handlar om odlingsrösen.

Minskade växtnäringsförluster och växthusgasutsläpp till 2016 – förslag till handlingsprogram för jordbruksverket

I Jordbruksverkets rapport 2010:10 har man räknat på att en ökad bioenergiproduktion och utbyte av fossila bränslen i jordbruket kan ge utsläppsminskningar som motsvarar nio procent av jordbrukets utsläpp av växthusgaser. Vidare föreslår Jordbruksverket ytterligare åtgärder i jordbruket som minskar utsläppen med ytterligare två procent. Man redogör också för hur kväve- och fosforbelastning på havet samt ammoniakförluster kan minska.

Lövängar - rådgivning & regler

I slutet av maj möttes företrädare för jordbruk, naturvård och kulturmiljö hos landshövdingen på Gotland för att diskutera lövängarnas roll i jordbrukspolitiken. Lövängarna är ett exempel på många av de övergångsmarker som finns mellan skogs- och odlingslandskap. Mycket av den biologiska mångfald som förr var knuten till de två finns nu kvar i just de här miljöerna.

I Sverige finns cirka 500 hektar löväng som fortfarande sköts traditionellt. Det är en av de mest värdefulla och dessutom mest hotade naturtyper vi har i odlingslandskapet även i ett internationellt perspektiv. Lövängarna är dessutom särskilt värdefulla med sina kulturmiljövärden, för

friluftsliv och som pedagogisk resurs. Huvuddelen, cirka två tredjedelar, av lövängarna finns på Gotland. Många sköts utanför det rationella, livsmedelsproducerande jordbruket av småbrukare eller ideella krafter. Regelverket innebär att de flesta lövängar har delats upp i flera skiften. De öppna delarna som kan få gårdsstöd och de mer trädrika som kan få förhöjd miljösättning. Den nya 4-hektarsregeln innebär samtidigt att många av de gotländska lövängarna inte alls kommer att ges gårdsstöd. En slutsats är att ersättningssystemets konstruktion i stort sett är träffsäker men det är till priset av en komplexitet som upplevs som svårhanterlig av många brukare, rådgivare och handläggare. Det finns en risk att allt fler brukare går ur systemet enbart av de skälen, en risk som behöver hanteras. Råd-

givarna har i detta sammanhang en nyckelroll i att kommunicera hur systemet fungerar och hur man ska hantera det som brukare. Det gäller inte bara på Gotland.

En viktig fråga är hur skogs-, jordbruks-, naturvårds- och kulturmiljösektorn kan samverka för att gemensamt hantera dessa miljöer. Naturvården upplever svårigheter med att tillämpa jordbrukets ersättningssystem i skyddade områden. På Gotland ser man en utveckling mot att allt fler brukare önskar få ersättning ur naturvårdens skötselanslag istället för via jordbrukets miljösättningar.

Problembilden och möjliga verktyg diskuterades under dagen. Det finns en enighet om att förenkling är ett övergripande mål och att det behövs idéer kring möjliga lösningar framöver.

MARTIN SJÖDAHL
MILJÖNHETEN

Honungsört gynnar humlor och bin

Så stod det i rubriken till ett brev som Jordbruksverket i samarbete med några utsädesföretag i mitten av mars skickade ut till alla fröodlare av rödklöver i Sverige. Tillsammans med brevet som också innehöll en odlingsbeskrivning fanns ett kilo honungsört, som odlaren uppmanades att så ut i närheten av rödklövern. Om odlaren sår honungsörten tidigt på våren blommar den före rödklövern. Då får bin och humlor nektar och pollen i en för dem kritisk period och starka samhällen kan sedan pollinera rödklövergrödan. Honungsörten drar under blomningen också till sig en mängd insekter som sedan blir föda för bland annat fasaner och raphöns.

Det informerades också om att detta initiativ ingår i Jordbruksverkets kampanj om Mångfald på slätten.

Reaktionerna på utskicket blev mycket positiva och flera lantbrukare hörde av sig och beställde mer utsäde av honungsört för att kunna så ett stråk med honungsört på vändtegen eller i mitten av fältet för att locka bin och humlor ut i grödan. Humlor och bin navigerar nämligen efter raka linjer i landskapet.

Honungsört, som också kallas honungsfacelia, är en ettårig växt med blå eller lila blommor som blir ca 70 cm hög. Den har god marktäckande och ogräskvävande förmåga och trivs på alla jordtyper. Den är inte kvävefixerande och har en god förmåga att ta upp växtnäring. Den har inga kända växtföljdssjukdomar. Honungsört är mörkergroende och sås på ca 2 cm djup. Den blommar ca 8 veckor efter sådd.

Ett stråk med honungsört intill ett rödklöverfält. Foto: Thorsten Rahbek Pedersen

Liebladet

Ytteligare ett nummer av Liebladet har skickats ut till ängsbrukare inom Länsstyrelsen i Dalarnas Ängsprojekt. Se projektets webbsida: www.lansstyrelsen.se/dalarna/angsprojektet

Satsa mer på miljö – för ett levande landskap

Heter en ny broschyr från Jordbruksverket. Den vill slå ett slag för olika miljösättningar inom Landsbygdsprogrammet genom att dyka ned i verkligheten. Man berättar hur en skola restaurerar en allé, hur en lantbrukare bevarar hotade ogräs och hur en annan använder bekämpningsmedel med miljöhänsyn. Andra exempel är hur en gemensam våtmark anläggs i Skåne och hur lador lever vidare i Västerbotten.

Broschyren kan beställas eller skrivas ut från Jordbruksverkets webbsida.

Ytterligare en broschyr är på gång om miljö som konkurrensfördel.

Grova gamla träd är en bristvara i det svenska landskapet

– referat från en fältkurs

Vid en solig och varm tredagars fältkurs, 18-20 maj i Nyköping, anordnad av Jordbruksverket, togs ett uppskattat helhetsgrepp på fältarbetet vad det gäller åtagandeplaner och kontroll. Det är mycket bra med en gemensam kurs för oss som arbetar med åtagandeplaner och kontroller. Alla får se samma marker och vara med på samma diskussioner, vilket borgar för samsyn hemma i länen.

De senaste åren har all tid och energi ägnats åt ständigt nya betesmarksdefinitioner och natur- och kulturmiljövärden har nästan glömts bort. Därför var det mycket positivt, och av länsstyrelserna efterfrågat, att Jordbruksverket återigen anordnade en kurs där det gavs utrymme åt natur- och kulturmiljövärden. Det är alltid givande att ta del av kunskapen hos några av landets mest namnkunniga experter, i det här fallet Leif Andersson, Pro Natura och Stefan Höglin, Bäckaby Landskap.

Inte minst viktigt var det att kulturmiljövärdena poängterades. Dessa värden riskerar annars lätt att förbises i en skara dominerad av biologer.

I åtagandeplanearbetet ställs vi dagligen inför komplexa bedömningar och beslut för att på bästa sätt gynna natur- och kulturmiljövärden samtidigt som vi ska hålla oss inom ramarna för ersättningarnas numera väldigt komplicerade regelverk.

Det var därför värdefullt att vid samma tillfälle kunna diskutera värden och regler med både natur- och kulturvärdespecialister å ena sidan och regelspecialister å andra sidan.

Trots tre fullspäckade dagar blev det i viss mån bara det mest grundläggande som täcktes in. Förhoppningsvis kan det följas upp med mer djuplodande kurser.

TORBJÖRN JOHNSON
Verksamhetsledare Åtagandeplaner
och Utvald miljö, Länsstyrelsen
i Västra Götalands län

Foton: Lisa Karnfält

Jag vill dessutom nämna tre extra minnesvärda saker:

1. Den extrema regnskuren som gjorde oss alla sjöblöta. Givetvis tog vi skydd under högsta tallen på bergets topp medan åskan blixtrade och knallade.
2. Procentbedömningen av impediment och buskar. Snittet på våra bedömningar låg på ca 40 %. Facit: 13 %. Förbluffande!
3. Maten på hotell Ibis.

Leif Andersson pratar om naturvärden i en naturbetesmark utanför Nyköping.

Effekterna av de nya betesmarksreglerna

Från och med 2008 infördes nya begränsningar av hur mycket träd och buskar som får finnas i betesmarker som berättigar till gårdsstöd. Sverige har en lång tradition av att hävda trädklädda betesmarker och det var tveksamt om dessa marker skulle kunna behålla sin karaktär och samtidigt vara stödberättigande enligt den ändrade betesmarksdefinitionen.

I den här rapporten från Jordbruksverket (Nya regler kring träd och buskar i betesmarker – hur påverkas miljön genom förändrade röjningar? Rapport 2010:8) presenterar projektet CAP:s miljöeffekter analyser av hur stödanslutning och röjning i betesmarker påverkades redan under 2008 och vad röjningarna kortsiktigt fick för effekt på natur- och kulturmiljövärden.

Analyserna visar att arealen som röjdes mellan 2007 och 2008 var större än den årliga röjningen innan betesmarksdefinitionen ändrades. Andelen av den trädklädda betesmarksarealen som röjs fördubblades och motsvarar knappt 3000 ha i hela landet.

Genom fältbesök i ett urval av de röjda områdena fann man att natur- och kulturvärden påverkades både positivt och negativt av röjningarna. Den samlade bedömningen är dock att röjningarna varit övervägande negativa för naturvärdena och något positiva för kulturmiljövärdena.

Positiva effekter:

Kulturspårerna har blivit mer synliga i landskapet. Gräsmarksvegetationen har gynnats något av åtgärderna. Det var dock få marker som hade en hävdgynnad flora som hotades av igenväxning före åtgärden. Jätteträd, träd med hävdkaraktär och stora blommande träd har friställts och blivit mer solbelysta.

Negativa effekter:

Mosaiken i träd- och buskskikt har minskat till förmån för jämna förband av mer likåldriga träd och mindre variation i artsammansättning. Hälften av de grova träden och jätteträden har röjts bort. En jämförelse med referensområden tyder på att lika stor andel av hålträden också avverkats. 85 procent av de stående döda träden har röjts bort. I 60 procent av de inventerade ytorna har röjningen orsakat körsador på marken.

Välkommen på ängskurs i Trollhättan!

Fredag till söndag den 13 till 15 augusti håller Naturskyddsföreningen sin årliga ängskurs i Trollhättan vid torpet Grinnsjö. Där har Naturskyddsföreningarna i Grästorps, Vänersborg och Trollhättan återställt det gamla ängslandskapet. Kursen kommer att ge dig kunskaper om ängens ekologi och flora samt färdigheter i liens slipning, jordläggning och slåtterteknik. Du kommer även att få kunskap i restaurering och principerna för förstärkning/utsättning av arter i ängar.

Kursen är gratis för medlemmar och startar kl.17 på fredagen och slutar ca kl.14 på söndagen.

Information om kursen och anmälan finns här:

<http://www.naturskyddsforeningen.se/natur-och-miljo/aktuellt/seminarier/angskurs-i-trollhattan-1315-aug/>

Naturskyddsföreningen tipsar också om sitt nystartade Mat- och Jordbruksnätverk som även finns på Facebook och på deras webbsida:

<http://www.naturskyddsforeningen.se/medlemssidor/natverk/mat--och-jordbruksnatverket/>

Kalendarium

24-26 juni, liefestival i Gribskov i Danmark, Danmarks Naturfredningsforening

7 augusti, Ängens dag, Naturskyddsföreningen, runt om i landet

16-17 september, De svenska hagmarkerna – en juvel i det europeiska landskapet? IALE Sverige i samarbete med Stockholms universitet, Länsstyrelsen i Östergötland, Linköpings kommun, CBM, SLU och KTH, i Linköping

6-7 oktober, Mångfaldskonferensen 2010 om traditionell kunskap och biologiskt kulturarv -framtida nytta och nyttjande, CBM, i Lidköping

9-10 november, Nya sätt att kommunicera miljö, Jordbruksverket, Arlanda

10 november, Fortbildningskurs för tvärvillkorsrådgivare, Jordbruksverket, Arlanda

25-26 november, Växter och växtnamn (botanik och språkvetenskap), inst. för nordiska språk vid Stockholms universitet, Stockholm och Uppsala

Odling och uppförkning av gråärt

Under tidig vår 2009 tog Lena Nygårds, projektledare för Fröuppropet inom POM, kontakt med Naturbruksgymnasiet i Dingle och Hushållningssällskapet Väst, för att bl.a. få till stånd en uppförkning och demonstrationsodling av olika Bohusländska gråärtsorter. Detta utmynnade i ett delprojekt inom det redan etablerade projektet "Vidareförädling av ekologisk spannmål för en lokal och regional marknad", som finansieras med medel ur landsbygdsprogrammet via Länsstyrelsen, samt av Västra Götalandsregionen och Prytz donationsfond. Syftet med projektet var att provodla några gråärtsorter samt att föröka upp utsäde.

Bakgrunden var en förfrågan om möjligheten att köpa gråärter till Vasamuseets restaurang i Stockholm då kockarna prövat och funnit intresse av att använda gråärter. Tyvärr är dessa svåra att få tag på. En första kontakt togs med en lantbrukare som var intresserad av att börja odla en av de bohuslänska gråärterna. Vid planering kom dock så många frågor upp kring odlandet, tröskningen och torkningen som inte enkelt kunde besvaras. Gråärter har inte tidigare odlats på ett mer rationellt sätt. I Bohuslän har gråärter av tradition sätts

i samodling med bondböna och hässjats.

Projektet avsåg att föröka upp ärtorna samt att testa om havre kunde passa som samodlingsgröda och om ärtorna skulle kunna direkttröskas istället för att hässjas. Fem olika gråärtsorter med Bohuslänskt ursprung undersöktes. Utsädesmängden motsvarande 100 kg ärter plus 50 kg havre per ha.

Ärtorna visade sig ha olika mognadstid och det blev svårt att direkttröska de sena sorterna medan de tidigaste sorterna fungerade bra. De senare sorterna hade dock ett skördeutfall jämförbart med den modernare mätarsorten. Tilläggas bör att just de Bohuslänska gråärterna är betydligt senare än andra sorter.

Fortsatt arbete kommer att röra val av sorter som ska gå vidare. Här betyder egenskaper som smak, näringsinnehåll och kokegenskaper en del för valet. För att gå vidare behövs också finansiering under de första åren och nya medel inom landsbygdsprogrammet kommer att sökas.

[Här kan du hitta hela rapporten.](#)

AGNETA BÖRJESSON
Miljöenheten
(numera Röttle natur och kultur)

30 000 kronor ökar fastighetens värde om värdefulla ängs- och betesmarker finns i närheten

I Jordbruksverkets rapport Ängs- och betesmarkers betydelse för fastighetsvärden (Rapport 2010:5) presenteras en förstudie som är inriktad mot frågan om vilken påverkande effekt som närhet till ängs- och betesmarker har för fastighetspriser på landsbygden.

Studien utnyttjar ett geografiskt urval av fastighetsförsäljningar som omfattar områden kring Vätterbygden (omkring Jönköping) och delar av Östergötland och kombinerar dessa data med Jordbruksverkets databas för ängs- och betesmarker TUVA. Sammanlagt omfattar dataunderlaget ca 7500 fastighetsförsäljningar (bostads- och fritidsfastigheter) från åren 1997-2007.

I analysen förklaras variationer av fastighetspriser med olika egenskaper (attribut) som kännetecknar respektive fastighet. Storlek på fastigheten, antal rum, närhet till städer m.m. används för att kontrollera för hur olika egenskaper som, förutom närhet till ängs- och betesmarker, kan påverka priserna. När dessa kontrollvariabler används återstår sedan en priseffekt som kan kopplas till närhet till ängs- och betesmarker som motsvarar omkring 3 procent av fastighetspriserna. Detta innebär att i genomsnitt för det aktuella urvalet betyder närhet till ängs- och betesmarker (att det finns minst en ängs- och betesmark inom 500 meter från fastigheten) en positiv effekt som motsvarar omkring 30 000 kronor.

Hävdad

Kontaktpersoner för målområdet
Ett rikt odlingslandskap:

Gunilla Idestrom, tfn 036-15 55 15
gunilla.idealstrom@jordbruksverket.se

David Ståhlberg, tfn 036-15 60 32
david.stahlberg@jordbruksverket.se

Redaktör: Gunilla Idestrom

Europeiska jordbruksfonden för landsbygdsutveckling: Europa investerar i landsbygdsområden

Jordbruksverket, 551 82 Jönköping
Tfn 036-15 50 00